

„Gero nebus, kai valdysim keli. Tad vienas valdovas, vienas karalius tebūna.“*

Pasak Homero, taip vieną dieną Odisėjas kalbėjo graikams.

Jei Odisėjas būtų pasakęs tik „Gero nebus, kai valdysim keli“ – to gana. Tačiau jis nepasako, kad kelių žmonių valdymas negali duoti nieko gero, nes net ir vieno žmogaus, kai jis tampa valdovu, valdžia yra bjauri ir beprasmė. Priešingai, Odisėjas priduria: „Tad vienas valdovas, vienas karalius tebūna.“

Galbūt Odisėjui dera atleisti už tokias kalbas, nes šiais žodžiais jis nuramino maištaujančius karius: manau, jis taip kalbėjo veikiamas aplinkybių, o ne

* Homeras. *Iliada*. II giesmė, 204–205 eil. Iš graikų kalbos vertė Antanas Dambrasuskas. Vilnius: Vaga, 1981. (Čia ir toliau – vert. past.)

ketindamas išsakyti tiesą. Tačiau, gerai viską apmąsčius, argi ne didžiulė nelaimė tarnauti vienam valdovui, kai nė akimirką negali būti tikras, kad jis bus maloningas, ir kuris turi galią būti žiaurus, vos tik to panorės. O paklusti keliems reiškia kęsti didžiules kančias kelis syk.

Nekalbėsiu apie jau tiek kartų gvildentą problemą, ar įvairios respublikos formos geriau nei monarchija. Jei man reikėtų ieškoti argumentų šia tema, prieš imdamasis spręsti, kokia vieta priskirtina monarchijai tarp įvairių kitų valstybės (*res publica**) valdymo formų, kelčiau klausimą, ar apskritai jai dera skirti kokią nors vietą, nes sunku įsivaizduoti, kad tokie valdymo formai, kur *viskas priklauso vienam*, galėtų būti būdinga kas nors vieša ar koks nors labas valstybei. Tačiau palikime šią temą vėlesniems laikams, ji nusipelno atskiro traktato ir veikiausiai toks traktatas sukeltų aršias politines diskusijas.¹

Kol kas tiesiog norėčiau suprasti, kodėl taip nutinka, kad tiek žmonių, tiek miestų, tiek tautų² kenčia vieną tironą, kurio valdžia tėra ta, kurią jie patys jam duoda, kuris turi galią jiems pakenkti tik

* Valstybė, viešasis reikalas. (Lot.)

ties, kiek jie patys pasiryžę iškęsti, ir kuris nieko blogo negalėtų jiems padaryti, jei jie patys mieliau ne kęstų jo priespaudą, o jam pasipriešintų. Išties stebinantis dalykas (ir vis dėlto taip dažnai pasitaikantis, kad ne stebėtis, o verkti reiktų) yra matyti milijonų milijonus žmonių, apgailėtinais pavergtų, nulenkta galva velkančių jungą, ir ne dėl to, kad buvo priversti kokios nenugalimos jėgos, bet dėl to, kad jie sužavėti, gal net apkerėti vien vardo to vieno, kurio neturėtų bijoti, nes jis *vienas*, nei jo mylėti, nes jiems jis nežmoniškas ir žiaurus. Tačiau toks tas žmogaus silpnumas: priversti paklusti, laukti geresnių laikų, jie negali visuomet būti stipriausi. Tad jeigu žmonės, pavergti ginklais, turi paklusti vienam, kaip Atėnai³, kentę trisdešimties tironų priespaudą*, nėra ko stebėtis, kad jie paklūsta, reikia jų gailėtis. Ar veikiau nereikia nei stebėtis, nei dejuoti, tik kantriai kęsti ir kaupti jėgas geresnei ateičiai.

* Trisdešimt tironų – Atėnų valdytojai 404–403 m. pr. Kr. Atėnams 404 m. pr. Kr. pralaimėjus Peloponeso karą Spartos reikalavimu tautos susirinkimas demokratine valdžią Atėnuose pakeitė 30 oligarchų kolegija. Gavusi valdžią, trisdešimties tironų kolegija pradėjo susidorojimą su politiniais priešininkais. 403 pr. Kr. Trisdešimties tironų valdžia Atėnuose buvo nuversta.